

УДК 343.62

DOI: 10.31359/2079-6242-2018-35-1-221

**ПЕРСПЕКТИВИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПОКАРАННЯ
ЗА ЗЛОЧИНИ У СФЕРІ ОХОРОНИ МОРАЛЬНОСТІ
НЕПОВНОЛІТНІХ З УРАХУВАННЯМ ДОСВІДУ
ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН**

А. Р. Топузян, аспірант сектору дослідження проблем кримінального та кримінально-виконавчого права Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України

Постановка проблеми. Ефективна протидія злочинам у сфері охорони моральності неповнолітніх (статті 150, 150¹, 304 КК України) є важливою передумовою для належного захисту інституту дитинства, а від нього – й для утвердження гуманістичної цивілізаційної перспективи розвитку українського суспільства загалом. При цьому серед низки заходів протидії вказаним злочинам особлива роль належить кримінально-правовим. Саме на останні покладається важлива функція примусової стабілізації окремих сфер суспільних відносин, що найбільше страждають в умовах аномії, відчутних ефектів призонізації, які пронизують значну кількість інституційних осередків соціалізації особистості в структурах транзитивного суспільства. Водночас не можна не помітити, що наявний соціально регулятивний, карний, запобіжний та виправний ресурс, закладений у санкціях статей 150, 150¹, 304 КК України, не повною мірою відповідає актуалізованим запитам на нього та, що найголовніше, потенційним можливостям, які можуть бути розкриті через удосконалення видів і мір покарань за відповідні злочини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Принагідно зауважимо, що проблеми кримінально-правового захисту моральності неповнолітніх у різних їх аспектах розроблялися у працях М. І. Бажанова, М. І. Блума, В. І. Борисова, В. В. Дзундзи, О. О. Дудорова, © Топузян А. Р., 2018

М. Й. Коржанського, О. М. Костенка, Л. М. Кривоченко, А. В. Ландіної, І. П. Лановенка, А. М. Орлеана, Ю. Є. Пудовочкіна, Є. Л. Стрельцова, І. О. Топольської, М. І. Хавронюка та ін. Визнаючи ступінь розробки порушеної проблематики у роботах вказаних дослідників суттєвим, слід, тим не менш, визнати і те, що й досі недостатньо вивченим лишається зарубіжний досвід правового регулювання покарання за злочини проти моральності неповнолітніх у його проекції на кримінальне законодавство України, що й зумовлює *актуальність теми* цієї статті.

Мета статті полягає в порівняльно-правовому аналізі кримінальних законів окремих зарубіжних країн на предмет наявних у них нормативних підходів до визначення покарань за злочини проти моральності неповнолітніх, а також у розробці пропозицій щодо удосконалення вітчизняного кримінального законодавства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Зауважимо, що у кримінальних законах більшості західноєвропейських країн континентальної правової сім'ї, а також англосаксонської й змішаної, деяких азійських держав практично немає спеціальних норм, які забезпечували б охорону моральності неповнолітніх. Здійснений нами аналіз кримінального законодавства 14 країн¹, з правовими системами, які не можна віднести до постсоціалістичних, засвідчив такі генеральні тенденції:

1) в основному превалює підхід до охорони вказаного об'єкта або як частини інституту сім'ї (сімейних відносин), або як складової особистої волі;

2) використовуються, як правило, загальні кримінально-правові норми про заборону торгівлі людьми взагалі (в тому числі неповнолітніми, що в деяких кримінальних законах розглядається як кваліфікуюча ознака), рабства, сексуальної експлуатації. Таким чином, можна стверджувати, що трудова експлуатація дитини, на кшталт тієї, що заборонена ст. 150 КК України, охоплюється поняттям рабства, яке може бути застосоване як щодо дорослих, так і щодо неповнолітніх. Спеціальної норми не виділяється;

¹ У цій частині дослідження нами проаналізовано кримінальні закони Австралії, Аргентини, Данії, Ізраїлю, Іспанії, КНР, Корейської Республіки, Нідерландів, Німеччини, Таїланду, Туреччини, Франції, Швейцарії, Японії.

3) у більшості випадків за експлуатацію людини, тобто за будь-які форми її здійснення, в тому числі і ті, що пов'язані з торгівлею людьми, додатковим (факультативним чи обов'язковим) покаранням передбачається штраф. Ч. 3 ст. 196 КК Швейцарії («Торгівля людьми»). Відповідальність за трудову експлуатацію та втягнення у злочинну чи іншу антигромадську діяльність в кримінальному законі Швейцарії не передбачено), наприклад, встановлено, що в будь-якому випадку може бути призначений також і штраф [1, с. 213]. Цей підхід вважаємо прогресивним і таким, що може бути запозичений, адже відповідає потребам розвитку вітчизняного законодавства в частині кримінально-правової моральності неповнолітніх від тих посягань, що мають у своїй основі корисливу мотивацію;

4) як виняток: а) у кримінальному законі Ізраїлю інтереси неповнолітніх, в тому числі й у частині їх моральності, охороняються кримінально-правовими нормами, згрупованими у два розділи «Злочини проти неповнолітніх та інвалідів» (розділ вав) і «Заподіяння шкоди неповнолітнім та безпорадним» (розділ вав-1) [2, с. 194–202]. У контексті предмета нашого дослідження звернімо увагу на те, що криміналізовані лише різні форми торгівлі неповнолітніми, а також їх викрадення; жодною статтею не передбачена кримінальна відповідальність за експлуатацію дітей, їх втягнення у заняття злочинною чи іншою антигромадською діяльністю; б) в Японії взагалі відсутня спеціальна кримінально-правова охорона моральності неповнолітніх і дотичних до них об'єктів, у тому числі й сімейних відносин; в) у Данії криміналізоване заняття як жебрацтвом, так і втягнення неповнолітніх у заняття жебрацтвом (як альтернативні діяння основного складу злочину – ст. 197 КК Данії), яке карається тюремним ув'язненням на строк до 6 місяців. Фактично йдеться про аналог арешту за українським кримінальним законодавством.

Водночас спеціальними нормами до певної міри інерційно, а подекуди – «інноваційно» насичені кримінальні кодекси постсоціалістичних країн. Здійснене нами дослідження кримінального законодавства 16 таких країн¹ демонструє змішаний підхід, за яко-

¹ Азербайджан, Грузія, Естонська Республіка, Латвійська Республіка, Литва, Казахстан, Киргизька Республіка, Республіка Білорусь, Республіка Болгарія, Республіка Вірменія, Республіка Молдова, Республіка Польща, Республіка Таджикистан, Російська Федерація, Словацька Республіка, Туркменістан.

го кримінально-правова охорона моральності неповнолітніх вмонтована частіше в механізм охорони інституту сім'ї, молоді та, як виняток, складає самостійну групу відносин, поставлених під охорону кримінального закону. Так, наприклад, норми, присвячені різним аспектам експлуатації дітей, втягнення їх у злочинну діяльність, згруповані у розділах «Злочини проти сім'ї та неповнолітніх» (КК Грузії, Казахстану, Латвійської Республіки, Молдови, Таджикистану), «Злочини проти неповнолітніх та сімейних відносин» (гл. 22 КК Азербайджану), «Злочини проти сім'ї та інтересів дитини» (гл. 20 КК Вірменії), «Злочини та кримінальні проступки проти дитини та сім'ї» (гл. 23 КК Литви), «Злочини проти укладу сімейних відносин та інтересів неповнолітніх» (гл. 21 КК Республіки Білорусь); окремі розділи – «Винні діяння проти сім'ї» та «Винні діяння проти неповнолітніх» (розділи 1, 2 гл. 11 КК Естонської Республіки), «Злочини проти сім'ї та опіки» та «Злочини проти трудових прав» (глави 26, 28 КК Республіки Польща), «Злочини проти шлюбу та сім'ї» і «Злочини проти молоді» (розділи 1, 2 гл. 4 КК Республіки Болгарія) і т. п.

Предметний аналіз кримінально-правових норм з КК відповідних країн дозволяє стверджувати, що:

а) трудова експлуатація дитини, а так само використання малолітньої дитини у занятті жебрацтвом не поставлені під окрему, спеціальну, кримінально-правову заборону в жодному із кримінальних законів вказаних країн. Виняток хіба що складає КК Болгарії, ч. 1 ст. 189 (1) якого передбачає кримінальну відповідальність за систематичне використання для заняття жебрацтвом особи, про яку винний зобов'язаний піклуватися (карається штрафом до двох левів або позбавленням волі до 1 року) [3]. Частина 2 цієї статті містить ознаки кваліфікованого складу злочину – вчинення того ж діяння, якщо винним є один із батьків чи опікун потерпілого (карається виправними роботами або позбавленням волі до 2 років, а також суспільним осудом) [3]. Тож Україна в цьому контексті, з одного боку, вирізняється розмаїттям кримінально-правових засобів протидії зазначеним видам злочинів, а з другого – їх вельми жорстким та менш альтернативним характером, що звужує можливості для належної реалізації принципів кримінальної відповідальності та покарань;

б) кримінальна відповідальність за втягнення неповнолітнього у вчинення злочину та в іншу антигромадську діяльність передбачені здебільшого різними статтями Особливої частини КК. Водночас на відміну від КК України менш вираженою є диференціація за спеціальними складами втягнення в залежності від виду антигромадської діяльності. Так, наприклад, ст. 165 КК Республіки Вірменія містить заборону на втягнення неповнолітнього у вчинення злочину, а ст. 166 КК – у вчинення антигромадських дій, під якими розуміється систематичне вживання алкогольних напоїв, немедичне вживання сильнодіючих чи інших одурманюючих речовин, в проституцію, бродяжництво чи жебракування, дії, пов'язані з виготовленням матеріалів чи предметів порнографічного характеру [4].

Виняток становить КК Республіки Молдова, ст. 208 якого передбачає кримінальну відповідальність за «втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність або схиляння їх до вчинення злочинів, а так само схиляння неповнолітніх до аморальних дій (жебракування, азартні ігри, розбещення та ін.), вчинені особою, яка досягла 18 років» (ч. 1) [5]. Така уніфікація загальної норми про втягнення у злочинну та іншу антигромадську діяльність у межах однієї статті КК і ідентичною втіленому у вітчизняному кримінальному законі підході. Разом з тим більш гнучкими в порівнянні з КК України й такими, що відповідають принципам європейської пенальної політики є санкції ст. 208 КК Республіки Молдова. Серед іншого звертає на себе увагу широка альтернатива видів покарань за основний склад злочину: «штраф у розмірі від 550 до 850 умовних одиниць, або неоплачувані роботи на користь суспільства строком від 150 до 200 годин, або позбавлення волі строком до 5 років». Такий нормативно закріплений спектр можливих покарань є, на нашу думку, обґрунтованим і послідовним відображенням у пеналізації логіки криміналізації вказаних суспільно небезпечних діянь;

в) покарання за втягнення у злочинну діяльність, з одного боку, та в іншу антигромадську діяльність – з другого, вельми різняться, що засвідчує фіксацію різного ступеня суспільної небезпечності вказаних діянь, а також типові риси особистостей злочинців, які зумовлюють конкретний набір пенітенціарних заходів кримінально-

правового характеру, здатних досягти законодавчо встановлених цілей покарання. Крім того, симптоматичною є й та обставина, що в жодній з означених вище країн ані втягнення у злочинну діяльність, ані втягнення в іншу антигромадську діяльність, на відміну від КК України, не визнаються тяжкими злочинами. Як перший, так і другий різновид посягань на моральність неповнолітніх злочин інтерпретується за зарубіжним законодавством здебільшого як злочини середньої тяжкості (в деяких кримінальних законах – невеликої тяжкості). Альтернативою позбавленню волі є, як правило, штраф, громадські роботи, обмеження волі або арешт.

Так, наприклад, відповідно до ст. 172 КК Республіки Біларусь втягнення неповнолітнього у вчинення злочину карається обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк (ч. 1 ст. 172) [6]. У той час як втягнення неповнолітнього в антигромадську діяльність (систематичне вживання спиртних напоїв, або систематичне немедичне вживання сильнодіючих чи інших одурманюючих речовин, або бродяжництво чи жебракування) карається арештом або позбавленням волі на строк до трьох років [6]. Більшу альтернативу державного реагування на останнє з описаних діянь надає КК Республіки Польща, ст. 208 якого (споювання малолітнього, доставляючи йому алкогольні напої, сприяючи йому у їх вживанні або схиляння до вживання таких напоїв) передбачає покарання у виді штрафу, обмеження волі або позбавлення волі строком до 2 років [7]. Згідно ж зі ст. 193 КК Болгарії аналогічні дії караються штрафом або позбавленням волі строком до 6 місяців [3]; за ст. 182 КК Естонської Республіки (законодавство цієї країни – єдине із всіх постсоціалістичних країн, яке не містить окремої кримінально-правової заборони втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність. Останнє було декриміналізоване 14.04.2012 р.) – грошове стягнення або тюремне ув'язнення строком до 1 року [8].

Описані вище підходи у відповідному сегменті пенальної політики зарубіжних країн вважаємо такими, що заслуговують на увагу. Вони загалом є доцільними, науково обґрунтованими, відповідають практичним запитам у максимальній диференціації видів і мір покарань як умови їх індивідуалізації, справедливості, що втілює основний лейтмотив правових систем ліберальних сус-

пільств – гуманізм, антропоцентризм правового регулювання. Тому загальним вектором удосконалення санкцій статей 150, 150¹ та 304 КК України можна вважати урізноманітнення видів покарань, запровадження альтернативних їх видів, що несуть на собі виражене майнове навантаження та акцентований суспільний осуд. Це, пересудім, – штраф та громадські роботи.

Разом з тим варто вказати застереження з приводу висловлюваних у науці пропозицій, які, спираючись на зарубіжний досвід, виражають спрямованість на пом'якшення основного покарання у виді позбавлення волі. Так, наприклад, В. В. Дзундза, виходячи з авторського підходу до вивчення санкцій відповідних частин статей КК країн близького зарубіжжя, пропонує при доповненні ст. 304 КК України частинами другою і третьою визнати оптимальними такі санкції: для частини другої – від двох до семи років позбавлення волі, для частини третьої – від п'яти до восьми років позбавлення волі [9, с. 65]. Відповідно санкція ч. 1 вказаної статті має перевести досліджуваний злочин до категорії злочинів середньої тяжкості.

Мусимо не погодитись із викладеними пропозиціями вченого. Виходячи з тих же міркувань, теоретичних посилок щодо гуманістичної домінанти правового регулювання, переконані, що покарання за втягнення у злочинну діяльність, з огляду на його специфічну предметну характеристику (з точки зору варіативності соціально-правового змісту, характеру й ступеня суспільної небезпечності того злочину, до вчинення якого втягується неповнолітній), повинно забезпечувати належну диференціацію кримінальної відповідальності з позицій реалізації принципу гуманізму, в тому числі й зокрема – крізь призму інтересів потерпілого і суспільства загалом. Це означає необхідність забезпечення зваженого, усебічного втілення ідеї гуманізму при конструюванні санкцій за вказаний злочин. У зв'язку з цим верхню межу покарання у виді позбавлення волі в санкції ч. 1 ст. 304 КК України варто, на нашу думку, зберегти на рівні 7 років. Така вибірковість до запозичення зарубіжних правових зразків є необхідною з огляду на специфіку конструкції юридичного складу втягнення неповнолітніх у злочинну та іншу антигромадську діяльність за вітчизняним законодавством, а також у зв'язку та

на підставі комплексного розуміння напрямів і способів реалізації принципу гуманізму у кримінально-правовому регулюванні.

Окремо зауважимо на тому, що у більшості КК постсоціалістичних країн санкції частин других відповідних статей (що виділяються за такою кваліфікуючою ознакою як вчинення діяння батьком, педагогом або іншою особою, на яку законом покладені обов'язки щодо виховання неповнолітнього), якими передбачена кримінальна відповідальність за втягнення неповнолітнього у злочинну чи іншу антигромадську діяльність, містять також додаткове покарання у вигляді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю або без такого. Виняток становлять ст. 170.2 КК Азербайджанської Республіки і ч. 2 ст. 156 КК Киргизької Республіки: при наявності в диспозиціях вказаної кваліфікуючої ознаки ніяких додаткових покарань санкції не передбачають.

Як видається, у спеціальній вказівці на цей вид додаткового покарання у відповідній частині статті, що передбачає відповідальність за втягнення неповнолітнього у злочинне або інше антигромадське діяння, немає необхідності з таких причин. По-перше, в тих КК країн близького зарубіжжя, де в санкції відповідної частини статті це додаткове покарання має місце, воно в усіх випадках передбачене в альтернативному порядку, тобто покарання може бути призначене винному з цим додатковим покаранням або без такого. По-друге, в усіх КК цих держав у Загальній частині стосовно даного виду покарання міститься аналогічне українському кримінальному законодавству положення, згідно з яким позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю як додаткове покарання може бути призначене й у випадках, якщо воно не передбачене в санкції статті Особливої частини кодексу за умови, що з урахуванням характеру злочину, вчиненого за посадою або у зв'язку з зайняттям певною діяльністю, особи засудженого та інших обставин справи суд визнає за неможливе збереження за ним права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю. Таке положення міститься в ч. 2 ст. 55 КК України. Тому суд може призначити це додаткове покарання в усіх випадках, коли вважатиме це за необхідне і не тільки тоді, коли засуджений є батьком, педагогом або іншою особою, яка виконує виховні функції.

Більше того, випадки вчинення аналізованих злочинів спеціальними суб'єктами з використанням своїх фактичних можливостей за посадою (зокрема, педагогами) і щодо яких доцільно було б призначати покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, є вкрай рідкими. Нетиповість конкретних життєвих ситуації і діянь, їх екстраординарність, непоширеність не дає достатніх підстав до запровадження у санкцію статті відповідного специфічного для даного злочину виду покарань (за загальним правилом так само, як, власне, і для криміналізації діяння).

Підсумовуючи, зауважимо, що перспективи удосконалення покарання за злочини, передбачені статтями 150, 150¹ та 304 КК України вбачаються, передусім, у більш широкому використанні штрафу як альтернативного майнового виду покарань, а також громадських робіт. Такий крок відповідатиме логіці ліберального транзиту українського суспільства й держави, їх європейського загальноцивілізаційного поступу, гуманізації правової системи, в тому числі й кримінального законодавства. В той же час доцільно зберегти надбаня української кримінально-правової науки та обґрунтовані положення вітчизняного кримінального закону в частині необхідних високих верхніх меж покарання у виді позбавлення волі за втягнення неповнолітніх у злочинну та інші злочини проти моральності неповнолітніх, які вирізняються вельми високим ступенем суспільної небезпечності.

Перелік літератури

1. Уголовный кодекс Швейцарии / науч. ред., предисл. и пер. с нем. А. В. Серебренниковой. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2002.
2. Закон об уголовном праве Израиля / постатейный пер. с иврита на рус. язык М. Дорфмана. Изд. 2-е, доп. и перераб., 2010. С. 194–202. URL: <http://crimpravo.ru/codecs/izr/2.pdf> (дата звернення: 31.01.2018).
3. Уголовный кодекс Республики Болгария: Принят Пятым Народным собранием на шестой сессии, четвертом заседании, состоявшемся 15 марта 1968 г. URL: <http://law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1245689&subID=100109090,100109258> (дата звернення: 31.01.2018).

4. Уголовный кодекс Республики Армения: Закон Республики Армения от 18.04.2003 г. URL: <http://www.parliament.am/legislation.php?ID=1349&lang=rus&sel=show#20> (дата звернення: 01.02.2018).

5. Уголовный кодекс Республики Молдова: Закон Республики Молдова от 18.04.2002 г. № 985. URL: <http://lex.justice.md/ru/331268/> (дата звернення: 01.02.2018).

6. Уголовный кодекс Республики Беларусь: Закон Республики Беларусь от 09.07.1999 № 275-3. URL: <http://xn----ctbcgfviccvibf9bq8k.xn--90ais/> (дата звернення: 01.02.2018).

7. Kodeks karny Polski: Ustawa z dnia 06.06.1997 r. URL: <http://kodeks.ws/karny/> (дата звернення: 01.02.2018).

8. Уголовный кодекс Эстонской Республики (по состоянию на 03.01.2018). URL: <https://www.juristaitab.ee/ru/zakonodatelstvo/penitenciarneu-kodeks> (дата звернення: 31.01.2018).

9. Дзундза В. В. Кримінальна відповідальність за втягнення неповнолітніх у злочинну або іншу антигромадську діяльність : дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2005.

Транслітерація переліку літератури

1. Ugolovnyj kodeks Shvejcarii. Nauchnoe redaktirovanie, predislovie i perevod s nemeckogo kand. jurid. nauk A. V. Serebrennikovoj. (2002). Saint – Peterburg: Juridicheskij centr Press,. [in Russian].

2. Zakon ob ugolovnom prave Izrailja. Postatejnyj perevod s ivrita na rus'kij jazik M. Dorfmana. Izd. 2-e dop. i pererab., (2010). p. 194–202. URL : <http://crimpravo.ru/codecs/izr/2.pdf>. [in Russian].

3. Ugolovnyj kodeks Respubliki Bolgarija : Prinjat Pjaty Narodnym sobraniem na shestoj sessii, chetvertom zasedanii, sostojavshemsja. (1968). URL : <http://law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1245689&subID=100109090,100109258> (data zvernennja : 31.01.2018). [in Russian].

4. Ugolovnyj kodeks Respubliki Armenija: Zakon Respubliki Armenija (2003). URL: <http://www.parliament.am/legislation.php?ID=1349&lang=rus&sel=show#20>. [in Russian].

5. Ugolovnyj kodeks Respubliki Moldova: Zakon Respubliki Moldova ot 18.04.2002 g. № 985. (2002). URL : <http://lex.justice.md/ru/331268/> [in Russian].

6. Ugolovnyj kodeks Respubliki Belarus' : Zakon Respubliki Belarus' ot 09.07.1999 g. № 275-Z. (1999). URL: <http://xn----ctbcgfviccvibf9bq8k.xn--90ais/>. [in Russian].

7. Kodeks karny Polski: Ustawa z dnia 06.06.1997 r. (1997). URL: <http://kodeks.ws/karny/>.

8. Uголовnyj kodeks Jestonskoj Respubliki (po sostojaniju na 03.01.2018). (2018). URL: <https://www.juristaitab.ee/ru/zakonodatelstvo/penitencijarnyy-kodeks> (data zvernennja : 31.01.2018). [in Russian].

9. Dzundza V. V. (2005). Kryminalna vidpovidalnist za vtiahnennia nepovnoletnikh u zlochynnu abo inshu antyhromadsku diialnist. *Candidate's thesis*. Kharkiv. [in Ukrainian].

Топузян А. Р. Перспективи вдосконалення покарання за злочини у сфері охорони моральності неповнолітніх з урахуванням досвіду зарубіжних країн

Стаття присвячена порівняльно-правовому аналізу положень кримінальних законів окремих зарубіжних країн про покарання за злочини проти моральності неповнолітніх. Встановлені та описані відмінності у підходах до визначення таких покарань у законодавстві двох блоків країн: 1) постсоціалістичних; 2) інших країнах континентальної, а також англосаксонської, змішаної і далекосхідно-традиційної правових сімей. У кримінальних законах другої групи в основному превалює підхід до охорони вказаного об'єкта або як частини інституту сім'ї, або як складової особистої волі; використовуються, як правило, загальні кримінально-правові норми про заборону торгівлі людьми, в яких здебільшого передбачене додаткове покарання у виді штрафу.

Предметний аналіз кримінально-правових норм із кримінальних кодексів постсоціалістичних країн виявив, що: а) трудова експлуатація дитини, а так само використання малолітньої дитини у занятті жебрацтвом не поставлені під окрему, спеціальну, кримінально-правову заборону в жодному із кримінальних законів вказаних країн; б) кримінальна відповідальність за втягнення неповнолітнього у вчинення злочину та в іншу антигромадську діяльність передбачені здебільшого різними статтями Особливої частини КК. Водночас на відміну від КК України мени вираженою є диференціація за спеціальними складами втягнення в залежності від виду антигромадської діяльності; в) покарання за втягнення у злочинну діяльність з одного боку та в іншу антигромадську діяльність – з іншого, вельми різняться, що засвідчує фіксацію різного ступеня суспільної небезпечності вказаних діянь, а також типові риси особистостей злочинців, які зумовлюють конкретний набір пенітенціарних заходів кримінально-правового характеру, здатних досягти законодавчо встановлених цілей покарання.

Зроблено висновок про доцільність розширення переліку альтернативних покарань за злочини проти моральності неповнолітніх в Україні за рахунок штрафу та громадських робіт.

Ключові слова: моральність неповнолітніх, експлуатація, використання, втягнення, покарання, зарубіжний досвід.

Топузян А. Р. Перспективи совершенствования наказания за преступления в сфере охраны нравственности несовершеннолетних с учетом опыта зарубежных стран

Статья посвящена сравнительно-правовому анализу положений уголовных законов отдельных зарубежных стран о наказании за преступления против

нравственности несовершеннолетних. Установлены и описаны различия в подходах к определению таких наказаний в законодательстве двух блоков стран: 1) постсоциалистических; 2) других странах континентальной, а также англо-саксонской, смешанной и дальневосточно-традиционной правовых семей. В уголовных законах второй группы в основном преобладает подход к охране указанного объекта или как части института семьи, или как составляющей личной свободы; используются, как правило, общие уголовно-правовые нормы о запрете торговли людьми, в которых в основном предусмотрено дополнительное наказание в виде штрафа.

Предметный анализ уголовно-правовых норм по уголовным кодексам постсоциалистических стран обнаружил, что: а) трудовая эксплуатация ребенка, а также использование малолетнего ребенка в занятии попрошайничеством не поставлены под отдельную, специальную, уголовно-правовую запрет в одном из уголовных законов указанных стран; б) уголовная ответственность за вовлечение несовершеннолетнего в совершение преступления и в иную антиобщественную деятельность предусмотрены в основном различными статьями Особенной части УК. В то же время в отличие от УК Украины менее выраженной является дифференциация по специальным составам вовлечение в зависимости от вида антиобщественной деятельности; в) наказание за вовлечение в преступную деятельность с одной стороны и в иную антиобщественную деятельность – с другой, весьма различаются, что свидетельствует о фиксации разной степени общественной опасности указанных деяний, а также типичные черты личностей преступников, которые обуславливают конкретный набор пенитенциарных мер уголовно-правового характера, способных достичь законодательно установленных целей наказания.

Сделан вывод о целесообразности расширения перечня альтернативных наказаний за преступления против нравственности несовершеннолетних в Украине за счет штрафа и общественных работ.

Ключевые слова: нравственность несовершеннолетних, эксплуатация, использование, вовлечение, наказание, зарубежный опыт.

Topuzyan A. R. Prospects for improving penalties for crimes in the field of the protection of minors' morality, taking into account the experience of foreign countries

The article is devoted to the comparative legal analysis of the provisions of the Criminal Codes of foreign countries on the punishment for crimes against the morality of minors. Differences in the approaches to such punishments in post-socialist countries and other countries of continental, Anglo-Saxon, mixed and Far Eastern-traditional legal systems have been established and described. It is concluded that it is reasonable to expand the list of alternative punishments for crimes against the morality of minors in Ukraine by means of including fine and public service.

The concept analysis of criminal law norms in the criminal codes of post-socialist countries has revealed that: a) the child labor exploitation, as well as the use of a young child in begging are not subject to a separate, special, criminal-law prohibition in any of the criminal laws of the mentioned countries; b) criminal liability for juvenile involvement in committing a crime and in other anti-social activities are mostly foreseen

by various articles of the Special Part of the Criminal Code. At the same time, in contrast to the Criminal Code of Ukraine, differentiation according to special forms of involvement is less pronounced depending on the type of anti-social activity; c) the punishment for involvement in criminal activity on the one hand and in other anti-social activities – on the other, are very different, which confirms noting of various degrees of social danger of these acts, as well as typical features of the identity of offenders, which predetermine a specific set of penitentiary measures of a criminal nature, capable to achieve the statutory goals of punishment.

The conclusion was made about the expediency of expanding the list of alternative punishments for crimes against the morals of minors in Ukraine by means of fines and public works.

Key words: morality of minors, exploitation, usage, involvement, punishment, foreign experience.

*Рекомендовано до опублікування на засіданні сектору кримінально-правових проблем боротьби зі злочинністю НДІ ВПЗ імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України (протокол № 10 від 18.10.2018 р.).
Рецензент – кандидат юридичних наук, доцент
Гізімчук С. В.*